

Etymologioita

1

Steinitz on ostjakin Šerkalin murteesta muistiinpannut verbin *ponantəs* '(er) kleidete sich an' (Volksdicht. p. 291). Tällä on vastine jurakkisamoje-
dissa ja tawgyssa. Jälkimmäisestä on todettu (Klapr. Atlas) *fonia* 'Hosen'
(Поров, Тавгийсу, p. 17) *honie* 'ровдужный нагазник, сшитый наподобие
трусиков'. Jurakissa merkitys on lähempänä ostjakkia: (P. S. Pallas) *pany*
'Pelz', (Castr.) *pany* 1) Kleidung, 2) Oberkleid der Weiber; O T Sj. U MB M
pañnĩ 'Frauenrock; Kleidungsstück, Anzug', Lj. *pannāļ*, S Nj. *pannĩ* id.
Nj. *pannāļ kunnāđ* ? 'wo ist mein Anzug?', *β'ieššəp pannĩ* 'Harnisch', *ryššəp*
pannĩ 'russischer Anzug', M *tūčšem ħañnĩ* id., Lj. *ryššəp* 'nie *pannāļ*' Rock
der russischen Frauen (fi. hame)', Nj. *ratəku pannĩ* 'Männerrock (von russi-
schem Schnitt)', *tšūštpə p.* 'Weste (des Manner, von russischem Schnitt)'.

2

JurS Nj. *χārβpə* 'zwei deckere Grundstangen des Zeltgerippes, die zu-
sammengebunden sind', P *χāβp* id., Lj. *χārβpə š'i* 'Rauchöffnung in der
Spitze des Zeltes', S *χārβpə š'i* id., Ni. *χārβattp š'vnnəp* 'durch das Rauch-
loch seines Zeltes', Ni. *mīət χārβp niŋ tšōvínəp kōnnarāmpj* (fl.) 'der Fuchs
war auf der Spitze einer Bülte einzuschlafen', O *mōkkōdɑ-n šārβp* 'Verbin-
dungsstelle der Zeltstangen oben; die oberen Enden der Zeltstangen von da
an, wo die Zeltdecke aufhört', OP *mākkōdɑ-n šārβə* id., Sj. *nūn šārβp* id. |
jen.-sam. (Castr.) *sāma'a* 'Rauchloch' | ? kam. (Donner) *māšro* 'Zeltöff-
nung (oben), Rauchloch im Zelt.' — Tämä kamassin sana on ehkä yhdys-
sana, jossa *mā* (laryngaaliklusiili on hävinnyt sekundäärisesti) merkitsee
'kotaa', ja *šro* 'yläaukkoa'. Jen.-samojedissa on *r* odotuksenmukaisesti
kadonnut *m:n* edellä; metsäjurakin $\chi < \xi$.

Tämä sana on todettu myös vogulista: (Munk.) *surēm* 'a jurta tetōnyl-
lása, füstnylása', *āln surmēp surmīŋ kvol* 'ezüst tetōnylászú tetōnylászos
ház', (Munk.-Szil.) KL P *surēm* 'Dachlücke, tetōnylász', (Munk.-Tr.) K *sq-
rēm* 'a háztető nyílászá'.

3

Vogulin sanalla (Munk.-Tr.) *vāpi*: *šopér-vāpi* 'süketfajd ülőgödre',
(Munk.) *vāpi*, *šopér-v.* 'fajdbukdácsoló hely', *vāpakti* 'alábukdos' näyttää
olevan vastine samojedissa, nim. kam. (Donner) *bāpu* 'Stelle, Schlafstelle
im Walde, Bett, Boden, Sohle' | ostj.-sam. (Donner) N *kāB^r-tə* 'Bett, Nacht-
lager', KeM *kōp-tə* 'Platz, Stelle', Tscha. *kōptə* 'Stelle, Spur', *ūñnən k.* 'Pfeil-
köcher', OO *k^uó'ptə* 'Stelle für den Fuss am Schneesuh' ($k < *β$ -) | tawgy
(Castrén) *bóba* 'Schlafstelle, Bett' | jen.-sam. (Castrén) *ba'a* 'Schlafstelle,

Lager' | jurO βὰβ 'Schlaffell, Schlafstelle', Sj. βᾶᾶβ, U - Ts. βᾶᾶβ, N βᾶᾶβ, U βᾶᾶβ, Oks. βᾶᾶβ, S P₂ βᾶᾶβ id., S ἄἄἄἄ βᾶᾶβ 'andere Hälfte des Zeltens', Lj. ἄἄἄἄ βᾶᾶβ 'meine vorvorige Frau', S πᾶᾶβ βᾶᾶβ 'die Stelle, wo man das Netz ausgeworfen hat'. (Vgl. DONNER Anl. 43, 50).

4

Vogulin sanan (Ahlqv.) *vol*, *vuol* 'freie, gerade Strecke zwischen zwei Landspitzen auf einem Flusse (R. πᾶᾶ)', (Munk.-Szil.) *völ* 'Flusses Biegung, folyó fordulója', KL *vuol* id., (Munk.) *völ* 'folyóvonat' vastine on jurP *ἄἄἄἄ βᾶᾶβ* id. Vogulin -l:-ää vastaa odotuksen mukaisesti jurakin -i (< *-i).

5

Ostjakin verbissä (Karj.) DN *χᾶᾶt*, Trj. *ἄᾶt*, Ni. *χᾶᾶᾶ*-, Kaz. *χᾶᾶᾶ*-, O *χᾶᾶt* 'entlaufen, weglaufen', (Paas.) K *χᾶᾶᾶ* 'weggehen, weglaufen, entkommen', J *ἄᾶᾶ* id. saattaa esiintyä t:llinen deverbaliin momentaani-suffiksi (vrt. SCHÜTZ, Az északi-osztják szóképzés, NyK 40, p. 16). Jos näin on laita, on *χᾶᾶ*- kantavartalon selvä vastine jurakin O *χᾶᾶᾶ* 'weglaufen, entfliehen', Sjo. *χᾶᾶᾶ*, Lj. *ἄᾶᾶ*, Kis. *ἄᾶᾶ* id. | jen.-sam. *kunebo* 'davonlaufen' | tawgy *ἄᾶᾶ* id. | ostj.-sam. N *ἄᾶᾶ* 'laufen', davonlaufen', OO Tsch. Jel. B Tas Kar. *ἄᾶᾶ*, NP *ἄᾶᾶ* id.

6

Erään jurakin sanan etymologiaa ei nähdäkseni ole vielä tyydyttävästi selvitetty. Tarkoitin sanaa O T₁₂ *ᾶᾶᾶ* 'blasen', Nj. *ᾶᾶᾶ* id., Lj. *ᾶᾶᾶ*, T₁ *ᾶᾶᾶ* id., *ᾶᾶᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶ* 'der Wind weht', Nj. *ᾶᾶᾶᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶᾶ* 'was bläst du da?', U *ᾶᾶᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶᾶ* 'sein Gesicht schwillt an', Kis. *ᾶᾶᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶᾶ* 'eine Schlange biss ihn', OP *ᾶᾶᾶᾶ* 'sibirische Renntierpest', *ᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶ* id., Sj. *ᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶ* 'Renntierseuche, bei der das Tier anschwillt', Nj. *ᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶᾶ ᾶᾶᾶᾶᾶᾶ* 'es ist an einer Seuche krepirt, bei der der Bauch aufgetrieben wird'. Jeniseinsamojedissa on Castrénin sanaluettelon mukaan Ch. murteen *ᾶᾶᾶᾶ* 'blasen' sanan rinnalla B murteen *ᾶᾶᾶᾶ* id., missä -sa- on ilmeisesti ostjakin -sə- ja vogulin -s-, -sə- jne. momentaanijohtimen vastine (ks. SUSToim. 72, p. 204). Kun ottaa huomioon, että jen.-samojedi on melko lähellä jurakkia, lähempänä kuin muut samojedikielet, täytynee pitää jurakin *ᾶᾶᾶᾶ* verbiä jen.-samojedin *ᾶᾶᾶᾶ*- johdannaisen vastineena. Jos näin on, on jurakin sanakin johdannainen. Kantasana on *ᾶᾶ*-, jonka vastineita samojedi- ja suomalais-ugrilaiskielissä DONNER on käsitellyt (Anl. 176 seur.). Joka tapauksessa näyttää tämä etymologia paremmalta kuin yhdistys todennäköisesti etuvokaaliseen vogulin sanaan (Ahlqv.) *ᾶᾶᾶᾶ*,

pesxam 'blasen', (Munk.-Szil.) T *posyēli* '(die Kerze) ausblasen', P (*jel-*) *pišši* 'das Licht ausblasen, auslöschen' (ks. FUF 21, p. 101). Tämän vogulin sanan vastine on ehkä kam. (Donner) *p'ēžər^alem*, *p'ēžərⁱgem* 'schwellen'.

7

Jurakkisamojedin verbin O *pākkal^tš* 'stechen (z.B. mit einem Messer, einem Stock)', Sjo. *pākkal^tše* id. DONNER (Anl. 141—2) on yhdistänyt seuraaviin sanoihin: tawgy *fakalⁱēma* 'einstopfen'; jem-sam. Ch. *fokoddibo*, B *fokoddebo* 'hineinstossen'; ostj.-sam. (Donn.) *pā^kl^kē^kāⁿnaB^f* 'begraben, graben', TyM *pā^kl^kē^kāⁿnaB^f*, KeO *pa^kl^kē^kāⁿam* id., OO *pa^kl^kē^kāⁿna^u* 'bohren', (Castr.) B Tas *pakkannap*, *pakkal^bap* 'graben'. Myös PAASONEN on (Beitr. 60) yhdistänyt jurakin, tawgyn ja jen.-samojedin verbit; samoin SETÄLÄ (Verw. 69). Koska jurakin *ā* (< **ō*) soveltuu huonosti muiden mainittujen samojedikielten **a:n* vastineeksi, täytynee jurakin sana erottaa muista. Näiden jälkimmäisten vastineeksi soveltuu paremmin eräs toinen jurakin verbi, nim. O *pa^kkl^lē* 'hineinstecken', T₇ *pa^kkal^lē* id., T₁ *tūⁿn'nr* *pātⁱnto m'ūⁱ* 'pa^kkal^lē^d!' 'stecke deine Flinte in den Ranzen!' O *pa^kkal^tš* 'hineingehen', Nj. *pa^kkar^s* 'id.; 'tauchen', U *χā^jjerit^o* *pa^kkal^o*^{2A} 'die Sonne ging unter', Sjo. *pa^kkal^jβ^an^z* 'ich ging hinein (z.B. in den Wald)', *n'ōr pa^kkal^l!* 'mache die Tür zu!' Lj *βⁱṽⁱ* *pa^kkar^dūt* 'er tauchte ins Wasser', Sjo. *pa^kkal^ltaⁿnⁱ χā^βndⁱ tⁱēdⁱnⁿ*^{2A} 'wir retteten Ertrinkende'.

Koska jurakissa on tapahtunut ääntenmuutos **ō* > *ā*, voi *pākkal-* 'stechen' olla lainautunut ostjakista ennen tämän ääntenmuutoksen tapahtumista; originaaliksi sopisi nimittäin hyvin (Karj.-Toiv.) V *pō^χlēm*-mom. 'stechen, schieben, stossen (mit den Hörnern)', *l^l p.* 'verstecken', Vj. *l^l pō^χlēm* 'verstecken (irgendwohin stecken)', kaz. *pō^χlame*:- mom. 'stechen; stossen; irgendwohin (z.B. in die Tasche) stecken', jne.

Mitä toiseen jurakin verbiin *pa^kkl^lē* 'hineinstecken', *pa^kkal-* 'hineingehen, (tauchen)' ja sen vastineisiin muissa samojedikielissä tulee, sen edustajia on yhdistetty useampiin eri sanoihin suom.-ugrilaisissa kielissä, kuten suomen *pukata* verbiin (PAAS. Beitr. 301; DONNER Anl. 142; SETÄLÄ Verw. 69), tai suom. *pakko*, *pakottaa*, vir. *pakk*, unk. *fakad-* ('ausschlagen, treiben') sanoihin (PAAS. Beit. 62—3, DONNER Anl. 142), tai suom. *pökätä*, *pökki-*, unk. *bök-* ('stossen, stehen') verbeihin (PAAS. Beitr. 60), Viimeksi mainittu verbi on kuitenkin etuvokaalinen; s. *pakko*, unk. *fakad* sanojen merkitys taas eroaa huomattavasti samojedista; yhdistys s. *pukata* verbiin saattaa myös mm. pitkän välimatkan takia herättää epäilystä. Mahdollista on, että sam. **pakkal-* yksinkertaisesti on mainisemani ostjakin *pō^χlēm* jne. -verbin vastine.

T. LEHTISALO